

Н.Д. Худайберген

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты

Алматы, Қазақстан

E-mail: nqudaibergen@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2482-0524

М. ОМАРОВАНЫҢ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ӨЛШЕМДЕР

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі қазақ әдебиетінің белді өкілі Мәдина Омарованың шығармалары талдау нысанына алынған. Сонымен қатар, жазушының әңгімелері қазіргі қазақ прозасындағы көркемдік-эстетикалық үрдістермен сабақтастырыла отырып талданады. Мақалада жазушының қаламгерлік қолтаңбасы, әңгімелерінің өзіндік ерекшеліктері, мистикалық сарындағы туындыларының көркемдік деңгейі анықталады. Сондай-ақ, Мәдина Омарованың әңгімелеріндегі готикалық прозаның элементтері көрсетіледі. Бұған дейін сыншылар мен зерттеушілер қаламгердің мистикалық әңгімелеріне ден қойып келсе, бұл мақалада жазушының шығармашылық әлемі тұңғыш рет тұтастай қарастырылып, қаламгердің өзіне тән портреті жасалады. Сонымен бірге, жазушының шығармаларындағы кейіпкерлер жүйесіне, тақырыптық, идеялық, формалық, композициялық ерекшеліктеріне қатысты тұжырымдар жазылады. Жазушының кейіпкерлері дәстүрлі әдебиеттің кейіпкерлеріне ұқсамайды. Оның әңгімелерінде әдетте елестер мен әруақтар жиі кездеседі, тіпті психикалық ауытқуы бар кейіпкерлерді де кездестіреміз. Олар түнгі уақытта қабір, жартас, елсіз жер, жол сынды кеңістік түрлерінде көрініс табады. Мәдина Омарова діни мотивтер мен фольклорлық таным элементтерін шығармашылық қиялымен жаңғыртып, бүгінгі дәуірдің әлеуметтік мәселелерінің астарына үңілуге шақырады. Мақала қазіргі қазақ прозасындағы көркемдік үрдістерді тереңірек түсінуге, жазушылардың қаламгерлік қолтаңбасын тануға және Мәдина Омарованың шығармашылық әлемімен жақынырақ танысуға жол ашады.

Алғыс: Зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырды (BR20281009).

Кілт сөздер: қазақ әдебиеті, проза, жаңашылдық, кейіпкер, мистика.

Н.Д. Худайберген

Институт литературы и искусства имени М.О. Ауэзова

Алматы, Казахстан

E-mail: nqudaibergen@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2482-0524

Эстетические критерии в рассказах М. Омаровой

Аннотация. В данной статье анализируется творчество Мадины Омаровой, представительницы современной казахской литературы. Автор анализирует рассказы писателя, связывая их с художественно-эстетическими тенденциями современной казахской прозы. В статье определяется стиль писателя, особенности его рассказов, художественный уровень его произведений в мистической сфере. Также показаны элементы готической прозы в рассказах Мадины Омаровой. Если раньше критики и исследователи обращали внимание на мистические рассказы писателя, то в данной статье впервые будет рассмотрен творческий мир писателя в целом и написан портрет писателя. При этом делаются выводы относительно системы персонажей, тематических, идейных, формальных и композиционных особенностей произведений писателя. Герои писателя не похожи на персонажей традиционной литературы. В его

рассказах обычны привидения и призраки, встречаются даже персонажи с психическими расстройствами. Обычно они появляются ночью в таких местах, как могилы, скалы, пустыни и дороги. Мадина Омарова своим творческим воображением возрождает религиозные мотивы и элементы народных знаний и предлагает заглянуть в подоплеку социальных проблем сегодняшней эпохи. Статья открывает путь к более глубокому пониманию художественных тенденций в современной казахской прозе, признанию почерка современных писателей, более близкому знакомству с творческим миром Мадины Омаровой.

Благодарности: Исследование было профинансировано Комитетом по науке Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (BR20281009).

Ключевые слова: Казахская литература, проза, новаторство, персонаж, мистика.

N.D. Khudaibergenov

M.O. Auezov Institute of Literature and Art

Almaty, Kazakhstan

E-mail: nqudaibergen@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2482-0524

Aesthetic dimensions in M. Omarova's stories

Abstract. This article analyzes the work of Madina Omarova, a representative of modern Kazakh literature. The author analyzes the writer's stories, connecting them with the artistic and aesthetic trends of modern Kazakh prose. The article defines the writer's style, the features of his stories, the artistic level of his works in the mystical sphere. Elements of Gothic prose in the stories of Madina Omarova are also shown. If earlier critics and researchers paid attention to the writer's mystical stories, then this article will be the first to examine the writer's creative world as a whole and paint a portrait of the writer. At the same time, conclusions are drawn regarding the system of characters, thematic, ideological, formal and compositional features of the writer's works. The writer's characters are not like characters in traditional literature. Ghosts and apparitions are common in his stories, and there are even characters with mental disorders. They usually appear at night in places such as graves, cliffs, deserts and roads. Madina Omarova, with her creative imagination, revives religious motifs and elements of folk knowledge and offers a glimpse into the background of social problems of today's era. The article opens the way to a deeper understanding of artistic trends in modern Kazakh prose, recognition of the handwriting of modern writers, and a closer acquaintance with the creative world of Madina Omarova.

Acknowledgments: The research was funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (BR20281009).

Keywords: Kazakh literature, prose, innovation, character, mysticism.

1. Кіріспе

Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиеті күрделі көркемдік трансформацияларға ұшырады. Мемлекет тарихындағы ірі қоғамдық-саяси өзгерістер сөз өнерінде де өз ізін қалдырмай қоймады. Нарықтық қатынастар орнығып, қоғамдық сана тұтастай өзгеруге бет алды. Советтік цензура келмеске кетіп, қаламгерлердің әртүрлі әдеби-шығармашылық эксперименттерге еркін баруына жол ашылды. Қазақ әдебиеті тақырыптық-идеялық, формалық-стильдік тұрғыдан үлкен ізденістердің алаңына айналды. Модернистік және постмодернистік сарындағы шығармалар жазылды. Осы көркемдік-поэтикалық кеңістікте жас қаламгерлердің үні өзгеше естіледі: олардың жазу мәнері, баяндау жүйесі, бейне жасау әдісі көбіне-көп дәстүрлі әдебиеттің өлшеміне сыя бермейді.

Қазіргі қазақ прозасындағы өз қолтаңбасы қалыптасқан, дәстүрмен жаңашылдықты шебер ұштастыра білген қаламгерлердің ішінде Мәдина Омарованың есімінің

аталуы заңды. Проза мен драматургия жанрларында өнімді еңбек етіп келе жатқан жазушының бұған дейін 30-дан астам пьесасы және бірнеше әңгімелер жинағы жарық көрген болатын. М.Омарова – қазіргі қазақ прозасында жиі эксперимент жасайтын қаламгерлердің бірі. Ол үнемі жаңа түр табуға, қоғамның түйткілді проблемаларын этюдтік проза үлгісіне салып жеткізуге ұмтылады. Оның шығармаларында көпсалалы қоғамдық қатынастардың ішкі сипаты, адам жанының күрделі де күрмеулі иірімдері мейлінше шынайы көрініс табады. Жазушының әңгімелері қазақ прозасының бүгінгі беталысын бағамдауға мүмкіндік береді деп есептейміз.

М.Омарованың шығармашылығы туралы пікір айтқан авторлардың бәрі дерлік оның мистикалық сарындағы әңгімелеріне тоқталады. Жазушының өзі де сұхбаттарында «мистика, психологиялық дүниелер, адамның ішкі әлемі көбірек қызықтыратынын» (Омарова, 2016), мистика мен реализмді қатар алып жүретінін, дегенмен мистика жанынан жақын екенін (Омарова, 2022) айтқан болатын. Осы қырынан алғанда, бұл – заңды құбылыс. Алайда, ол бірыңғай осы бағытта қалам тербейтін жазушы емес. Бір сұхбатында: «Реалистік туындыларды да жазамын. Екеуінің үлесі 50/50 деуге болады», – дейді (Омарова, 2019). Біз бұл мақалада көп зерттеушілер секілді жазушыға тек мистикалық прозаның өкілі деп қана қарамай, оның шығармашылық әлеміне тұтас баға беруге тырысамыз. Атап айтқанда, мистикалық сарындағы әңгімелерімен бірге, басқа жанрдағы шығармалары да талдау нысанына алынады. Әсіресе, қазіргі қазақ қоғамының рухани-мәдени бет-бейнесін танытатын философиялық астары қалың әңгімелері, ондағы кейіпкерлер жүйесінің өзіндік ерекшеліктері, жазушының формалық-стильдік ізденістері сөз болады.

2 Материалдар мен әдістер

2.1. Зерттеудің әдістері

Зерттеу барысында салыстырмалық-салғастырмалы, көркемдік талдау және жүйелілік-құрылымдық әдістер қолданылды.

2.2. Зерттеудің материалдары

М.Омарованың әр жылдары жарыққа шыққан прозалық жинақтары, интернеттегі сұхбаттары және оның шығармашылығы жөнінде пікір білдіріп, зерттеу жасаған сыншылар мен әдебиеттанушылардың еңбектері зерттеу жұмысының материалдары ретінде алынды. Зерттеу барысында Р.Әбдіғұлов, Ә.Бөпежанова, Г.Орда, А.Темірболат, А.Таңжарықова, Г.Сәулембек, А.Нұрғазы сынды отандық ғалымдар мен сыншылардың мақалалары мен зерттеулері басшылыққа алынды.

3. Талқылау

Жазушы М.Омарованың шығармашылығы жөнінде әр жылдары әдебиет сыншылары мен зерттеушілер пікір білдіріп келеді. Мысалы, Ә.Бөпежанова, Р.Әбдіғұлов, Т.Әсемқұлов сынды сыншылар оның пьесалары мен әңгімелерін жоғары бағалаған болатын. Соңғы жылдары М.Омарованың шығармашылығына деген қызығушылық күшейгені байқалады. А.Таңжарықова, А.Асқарова, А.Нұрғазы, Ә.Жақұлаев, Н.Саршаев, Н.Құдайбергенов сынды авторлардың мақалалары пікірімізді қуаттай түседі.

М.Омарованың шығармалары қазіргі қазақ әдебиетінің мәселелері зерделенген әртүрлі ғылыми еңбектерде талданды. Мысалы, «Қазіргі қазақ драматургиясындағы

инновациялық ізденістер» деп аталатын ұжымдық монографияда жазушының «Ақтастағы Ахико» пьесасы (Орда және басқалар, 2020), Н.Худайбергеновтің «Қазіргі қазақ прозасындағы жалпыадамдық құндылықтар» атты диссертациялық жұмысында «Жол үстінде» әңгімесі (Худайбергенов, 2020) талдау нысанына алынған.

М.Омарованың прозасы рационалды әлем мен иррационалды әлемнің арасындағы көпір іспеттес. Дәстүрлі қазақ прозасында реалистік элементтер басым болса, М.Омарованың шығармашылығында метафизикалық құбылыстардың элементтері жиі кездеседі. Әсіресе, мистикалық жанрдың салмағы басым. М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының ғалымдары жазушының осы қырына көбірек үңіледі. «Қазақ прозасындағы мистика» деп аталатын ұжымдық монографияда институт зерттеушілері М.Омарованы қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанрын дамытуда өзіндік қолтаңбасын қалыптастыра білген жазушылардың бірі деп бағалап, оның «Қарғыс», «Күзгі бір кеште», «Жол үстінде», «Жұмбақ» сынды шығармаларын талдайды. Қазақ прозасындағы мистика жанрының эстетикалық эволюциясы мен жанрлық трансформациясын сарапқа салып, қазақ және шетел халықтарының мистикасын салыстыра талдаған аталмыш еңбек осы бағыттағы тұңғыш іргелі зерттеу болуымен ғана емес, алдағы ізденістерге жол ашатын жолбасшы еңбек болуымен де құнды. Зерттеушілер қазіргі қазақ жазушыларының мистикалық шығармаларын жан-жақты талдай келе, оларды тақырыбына қарай екі топқа бөліп қарастырады. «Бірі – фольклорлық мотивтерден құралған туындылар, келесісі готикалық сарындағы (тылсым күштерге ие, құпия оқиғалар мен фантастика, мистика мен қорқынышты шығармалар) – мистикалық әңгімелер» (Сәулембек және басқалар, 2022: 256). Аталмыш еңбекте А.Танжарықова: «Мәдина Омарованың ерекшелігі нәзік иіріммен жазылған тылсымға толы әңгімелеріндегі ойды қарапайым тілмен жеткізе білуінде», – дейді (Сәулембек және басқалар, 2022: 84). Монография авторлары жазушы М.Омарованың мистикалық сарындағы бірнеше шығармасын талдау нысанына алған. Әрине, зерттеушілердің мақсаты жазушының шығармашылық лабораториясына терең үңіліп, жан-жақты талдауды мақсат етпегені анық.

М.Омарованың шығармашылық ізденістерін жақсы бағалаған, баспасөз беттерінде жылы пікір айтқан сыншылардың қатарында Әлия Бөпежанова, Таласбек Әсемқұлов, Рафат Әбдіғұлов, Ардақ Нұрғазылар бар. Оның шығармашылығында «қатал реализм мен жылы лирика, гуманистік сарын кірігіп жүретін де, әрқайсы жеке тұрып әңгіменің негізгі қырына айналатын жерлері де бар» (Әбдіғұлов, 2013) екенін әдебиеттанушы Р.Әбдіғұлов осыдан 10 жыл бұрын жазған болатын. Ал жазушысыншы Т.Әсемқұлов Мәдина Омарованың «Жұмбақ», «Жол үстінде» әңгімелерін қазақ әдебиетіндегі готикалық прозаның басы деп бағалайды (Әсемқұлов, 2004). Ал Әлия Бөпежанова жазушының тұңғыш жинағына алғы сөз жазып, қазақ прозасына жаңа сөз келгенін сүйіншілеп жазса (Бөпежанова, 2009: 128), Наурызбек Саршаев оның шығармаларындағы готикалық өрнектерді тауып, шетел әдебиетінің кейбір үлгілерімен салыстыра зерделейді (Саршаев, 2017). Ал А.Нұрғазы болса М.Омарованы тәуелсіздік тұсындағы жаңа сипаттағы сөз өнерінің белді өкілі деп бағалап, оның басты белгісі ретінде жазушының тіліне, сөйлем құрау ерекшелігіне, тіпті прозасының поэзиямен астасып жатқанына назар аударады (Нұрғазы, 2012).

Т.Әсемқұлов пен Р.Әбдіғұлов қазіргі прозаның бағыт-бағдарын, ондағы жаңаша ізденістерді саралай келе М.Омарованың өзіне тән қолтаңбасы барын таныған болатын. Ал Ә.Бөпежанованың мақалалары терең талдау дегеннен гөрі ұстаздың шәкіртке берген батасы іспеттес. Дегенмен, оның қысқаша алғы сөздерінің өзі болашақ зерттеулерге жол ашатын, ғылыми түйін жасауға негіз болатын пікірлер деп есептейміз.

Жоғарыда аты аталған авторлардың еңбектеріне шолу жасай келе, біз М.Омарованың шығармашылығына деген қызығушылық әсіресе соңғы жылдары күшейе түскенін байқадық. Алайда, жазушының шығармашылық әлемі әлі де болса тұтас көркемдік жүйе ретінде қарастырылып, оның жалпы суреткерлік болмысы ашыла қоймаған. 40-тан астам әңгіме жазған жазушының прозасы туралы жазылған жұмыстардың дені «Жол үстінде», «Жұмбақ», «Күзгі бір кеште» сынды санаулы әңгімелерінің төңірегінде ғана жазылған. Сондай-ақ, бұл зерттеулердің көбі жазушы әңгімелерінің мистикалық-готикалық қырын ашуға бағытталады. Жазушының жалпы шығармашылық әлеміне талдау жасаған, сол арқылы М.Омарованың суреткерлік биігін танытқан, оның шығармаларының өзіне тән ерекшеліктерін қазіргі қазақ әдебиетіндегі көркемдік-эстетикалық үрдістер аясында талдаған, сол арқылы қазіргі қазақ әдебиетінің жетістіктерін сарапқа салған зерттеулерді біз кезіктіре алмадық. Біздіңше, бұл зерттеу жұмыстары жазушының суреткерлік бітімін тұтастай тануға һәм танытуға жеткіліксіз және қаламгердің шығармашылық әлемі қазіргі қазақ әдебиетінің жетістіктерін аясында талдануға тиіс деп есептейміз.

Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиеті тақырыптық-идеялық тұрғыдан ғана емес, формалық-стильдік тұрғыдан да түрлене түскен, әртүрлі әдеби әдіс-тәсілдердің мейлінше көп қолданылған кезеңі болуымен ерекшеленеді. Әсіресе, проза жанры қазақ ұлтының тарихындағы ақтандақтар мен қазіргі қоғамның күрделі проблемаларын тереңірек танытуда маңызды рөл ойнайды. Қаламгерлер қазақ тарихындағы зұлмат жылдарындағы оқиғаларды ғана емес, сонымен қатар физикалық әлемнің шеңберінен тыс жатқан тылсым күштермен байланысты метафизикалық оқиғаларды да шығарма арқауына айналдыра бастады. Әдетте, реализм адамның тұрмыс-тынысының сыртқы суретіне баса мән беріп, оның бейсанасындағы үздіксіз жалғасып жататын психологиялық процестер мен адамның ой-санасына сыймайтын тылсым құбылыстарға тереңдей қоймайды. Бұл мәселелерге модернист жазушылар дендей алды. Бір жағынан, адам жанының терең қалтарыстарын, оның бүтін бітімін тану, таныту ісіне келгенде совет дәуіріндегі негізгі көркемдік әдіс – социалистік реализмнің құралдары шектеулі екені жасырын емес. Физикалық әлемде өмір сүретін адамның тіршілік-тынысын метафизикалық әлемсіз елестету қиын. Өйткені, оның тәні физикалық әлемде болғанымен, ой-санасы мен рухы метафизикалық әлеммен байланған. Ал оның шындығын ашу үшін жазушылар дүниенің шегінен тыс жатқан құбылыстарға бой ұрады.

Біздің зерттеу нысанымызға алынып отырған М.Омарованың шығармашылығында да аталмыш метафизикалық құбылыстар жиі кездеседі. Бұған дейін әдебиет сыншылары оның мистикалық шығармаларына ғана ден қойып келгені содан. Бір жағынан, бұған сыншы Т.Әсемқұловтың М.Омарованың екі әңгімесін қазақтың

готикалық прозасының басы деп бағалауы әсер еткен деп ойлаймыз. Жазушының «Жол үстінде», «Жұмбақ», «Жартас басында», «Күзгі бір кеште», «Кім өлді екен?», «Үй», «Бір сыр бар...», «Құдайы тамақ», «Ауылда», «Қыста» т.б. әңгімелерінде және «Ана ғұмыр» атты романында мистикалық прозаның элементтері кездеседі.

«Жол үстінде» әңгімесі – жазушының алғашқы әңгімелерінің бірі болса да, көркемдік қуаты мол, қазіргі қазақ прозасындағы тың ізденістердің бірі деп бағалауға боларлық шығарма. Түн ортасында аудан орталығынан ауылға қайтқан қыз жолай бір сақау жігітпен серік боп келеді. Жігіт Алмабектің баласы екенін, шұғыл шаруамен ауылға бара жатқанын айтады. Екеуінің әңгімесі ұзаққа созылмайды. Әңгіменің шешімі кейіпкер үйіне жетіп, әжесіне мән-жайды айтқанда бір-ақ білінеді. Қысқа ғана әңгімеде қарама-қайшы категориялар аз емес. Қараңғылық пен жарық, аспан мен жер, өмір мен өлім, жылу мен суық, жігіт пен қыз, жас пен кәрі, үміт пен үрей – бәрі де осы шағын шығармадан табылады. Қыздың дені сау болса, жігіттің тілі мүкіс, сақау. Халық танымында қаза тапқан туысы о дүниеге жақындарын шақырады деген ұғым бар екені рас. Жазушы осы «фольклорлық құндылықтарды өз ой-санасында қорытып, жаңаша серпін беру арқылы адам жан жүніесіндегі қайшылықтар мен өзгерістерді көрсетудің, жеке тұлғаның болмыс ерекшелігін ашудың психологиялық құралы дәрежесіне көтере алған» (Қасқабасов, 2009: 366). Әдетте, мистикалық прозада жазушы тылсым дүниелерді баяндай отырып адамның жан-дүниесіне қозғау салады. М.Омарова аталмыш әңгімесінің басынан-ақ готикалық прозаның әдістерін шебер пайдаланады: «Түн болатын. Ауадан бөлек иіс сезіледі. Қараңғылықтың иісі. Суық. Екеуіміз келе жатырмыз. Алдымыздағы жыланша ирелендеген қара жолдың шегі көрінер емес. Көзімді жұмдым да, жолдан шығып кетем бе деген қауіпке шыдай алмай қайта аштым. Бәрібір түнек» (Омарова, 2022: 9). Жазушы шығарманың өне бойында адамның жүрегіне үрей ұялататын, енді не болар екен дегізетін элементтерді пайдаланылған. Шағын әңгімеде готикалық прозаның бірнеше белгісін байқауға болады: оқиғаның түнде болуы, ауадан қараңғылықтың иісі сезілуі, жолаушының жұмбақ жан екендігі, жігіттің өмірде жоқ әруақ-елес екендігі т.б.

Жазушының оқырманды түпсіз тұңғыққа бастайтын, тылсым әлемнің тереңіне бойлауға баулитын шығармасының бірі – «Жұмбақ» әңгімесі. Оқырман осы қысқа ғана шығарманы оқып болған соң, ұзақ уақыт бойы үміт пен үрейдің ортасында отырып, автордың айтпақ ойын – шығарманың идеясын түсінуге тырысады. «Жұмбақ» әңгімесінде танысы телефон соғып, өздерінің қала сыртында жол апатынан ұшырағанын, бәрі қаза тапқанын айтып хабарласады. Тіпті қай жерде жатқанын да хабарлайды:

- Біз... Біз бүгін жол апатына ұшырадық қой.
- Иә? – Жүрегім су ете қалды.
- Біздің кім?
- Берік, Бақыт, үшеуіміз. Трассада. Қатты жүріп... машина аударылып... Машина жолдан шығып кетті... Жақын маңда ешкім жоқ. Ешкім көрген жоқ.
- Айналайын, дұрыстап рет-ретімен айтшы. Енді қазір қайдан звондап тұрсың?
- Сол жерден. Біреулерді шақыра салшы дейін деп...
- Жақсы. Қай жерде тұрсыңдар? – Қаладан шыққаннан кейінгі көпірдің маңайы.

– Жақсы, қазір звондаймын. Барлығың амансыңдар ма, әйтеуір?

– Жоқ, жоқ, аман емеспіз (Омарова, 2022: 20).

Готикалық-мистикалық жанрдағы шығармалардың бәріне дерлік ортақ сипат – әңгіменің түйіні шығарманың соңғы сөйлемдерінде ашылатындығы. Аталмыш әңгімеден де біз осыны байқаймыз.

Мистикалық шығармалардағы уақыт пен кеңістіктің де өз ерекшеліктері болады. Көбіне-көп готикалық-мистикалық шығармаларда оқырманның жүрегіне қорқыныш ұялататын, үрей шақыратын кеңістік түрлері алынады. Мысалы, үңгір, зират, ну орман, қараңғы қапас т.б. Көбіне-көп шектеулі кеңістік түрлері кездеседі. Ал оқиғалар әдетте түнгі уақытта өрбиді. Жоғарыда аталған шығармалардың бәрінде дерлік оқиға түнгі уақытта өтеді. Ал кеңістік түрлері әркелкі: «Жол үстінде» әңгімесіндегі елсіздегі жол, «Жұмбақтағы» қала сыртындағы көпірдің алды, «Жартас басындағы» жартастар, «Кім өлді екендегі» кабір, «Бір сыр бардағы» бөлме – бәрі осы пікірімізді қуаттай түседі.

Мистикалық шығармалардың тағы бір ерекшелігі – кейіпкерлер жүйесінде. М.Омарованың мистикалық-готикалық әңгімелерінде елес кейіпкерлер жиі кездеседі. Олар біресе елес, біресе әруақ болып көрінеді. Мысалы, «Жартас басында» күнде жартасқа келетін елестердің диалогіне кезігіміз, «Күзгі бір кеште» әңгімесінде өмірден өтіп кеткен баланың 5 жастағы көзі тірі балаға ғашық болғаны баяндалады. «Бір сыр бар» әңгімесінде кейіпкердің қасында бір түн түнеп шыққан анасы ертеректе қайтыс болып кеткен боп шығады, «Жұмбақ» пен «Жол үстінде» әңгімелерінде де әруақ-елестердің шығарманың негізгі кейіпкерлерінің біріне айналғанын көреміз. Осы тұрғыдан алғанда, жазушыны қазақ прозасындағы елес кейіпкерлерді ең көп қолданған қаламгерлердің санатына қосуға болады. Модернист жазушылар әдетте жын, пері, елес, әруақ сынды дүние шегінен тыс жатқан жаратылыс атаулыны көркем шығармада оқырманның назарын қоғамның түйткілді мәселелеріне бұру үшін арнайы қолданады. Әрине, ол фольклорлық танымдағы үлгіде көріне бермеуі мүмкін, жазушы оны өзінше өзгертеді, өндейді. «Қазіргі қазақ жазушыларының мистикалық сарындағы шығармаларын талқылау барысында олар әрқашан өз туындылары арқылы мәңгілік философиялық сұрақтарға да, қазіргі заманның көкейтесті сұрақтарына да жауап беруге талпыныс жасағанын байқаймыз. Қаламгерлер өз прозасында діни мотивтер, символдар және культтерді жаңғырта отырып, қоғамдағы көтерілген әлеуметтік және моральдық-философиялық мәселелерді жеке көзқараспен түсіндіруге тырысуда» (Сәулембек және басқалар, 2022: 86). Осылардың қатарында өзінің көркем туындыларымен мәңгілік сұрақтарға жауап іздеуге, қоғамдағы түйткілді мәселелердің астарына үңілуге үндейтін Мәдина Омарованың бар екені даусыз.

Тәуелсіздік алған соң қазақ халқы қуанышқа кенеліп, енді ұлттың ұпайы түгенделеді деп үлкен үміт күтті. Қоғамдағы мұндай эйфорияның ізі әдебиеттен анық көрініс тапты. Ұлттық мәселелерді көтерген, оған дейін жабық тақырыптардың санатында болып келген тарихи-саяси мәселелерді қаузаған, имандылықтың қағидаларын ұғындырар көркем шығармалар көптеп жазылды. Әдебиетте тарихи жанр алғы шепке шықты. Өйткені, халықтың түп-тарихын, мәдени бірегейлігін

тануға деген талпынысы күшті болды. Ашаршылық, репрессия, тың игеру, Желтоқсан тақырыптарын ұлттық мүдде тұрғысынан ашуға ұмтылған қаламгерлер аз болмады. Сонымен қатар, қазақ халқының хан-сұлтандарының, би-батырлары мен акын-жырауларының көркем бейнесінің тұтас галереясы жасалды. Алайда, 2000 жылдардан кейінгі қазақ әдебиетінде алаң мотиві күшейе түсті деуге негіз бар. Әлеуметтік мәселелердің қыспағына түскен, урбанизация процесінің құрбанына айналған, нарықтық жүйеге бейімделе алмай, өмірден өз орнын таппай қиналған күрделі кейіпкерлер қазақ әдебиетіне де орнығып үлгерді. Осындай күрделі жағдаяттар қаламгерлерді елдің бүгіні мен болашағына қатысты үміттен гөрі үрейі басым туындыларды жазуына итермеледі. Біздің ойымызша, тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиетінің екі тақырыптық арқауы болса, олар аталған мәселелерді қаузаған шығармалар дер едік.

М.Омарова аталмыш екі тақырыпта да қалам тербеді. Ол тарихи жанрда, негізінен, драматургияда еңбек етсе, көркем проза саласында қоғамның өзекті мәселелерін арқау етеді. Сыншылар жазушының мистикалық шығармаларына көбірек көңіл бөледі де, қоғамның осы секілді өткір мәселелерін қозғаған шығармаларын ұмыт қалдырады. М.Омарованың «Жақсы көру», «Суретші», «Қария», «Патша қызының өлімі», «Сұлулық», «Таң алдында», «Гүлжамал», «Ақша іздеген бала», «Күйші», «Менің ауылым», «Кемпір» т.б. әңгімелері осы қырынан құнды дер едік. Әсіресе, «Ақша іздеген бала» және «Күйші» әңгімелері қазіргі қазақ қоғамының көркем бейнесін жасаған шынайы шығармалар деп санаймыз.

«Ақша іздеген бала» әңгімесі – адам баласының терең психологиясы, алуан түрлі қоғамдық қатынастары көрініс тапқан шығарма. Онда туыс-жақындардың – аға мен інінің, ана мен баланың, жеңге мен қайын арасындағы байланыстар ғана емес, сонымен бірге адамдардың ауыл мен қалаға деген қатынасы да мейлінше шынайы суреттеледі. Ауылдан қалада тұратын ағасының үйіне келген бала күнде жеңгесінің ұрысын естиді. Ал көлік жөндеумен айналысатын ағасы ауылдан көлік жөндеуді үйрену үшін келген інісіне назар аударып та қарамайды. Балаға көңіл бөлер ешкім жоқ. Содан да үнемі қарны ашып, үйге кіре алмай жүреді. Үйге кірерде қарындасын оятып алса, тағы да ұрыс еститін болғандықтан, есіктің алдында тың тыңдап, іштен қарындасының дауысы шыққанын күтіп отырады. Бірақ оның бір ғана ойы бар: 20 теңге тауып, әпкесіне хабарласу. Ал 100 теңге тауып алса, бірден ауылға кетер еді. Бірақ шілденің аптап ыстығында тиын да табылмайды. Әңгімеде ауылдағы жайбарақат өмір мен қаладағы қарбалас өмір қарсы қойылады. Шығармада қала адамшылықтан ада кеңістік, ал ауыл ізгіліктің мекеніндей көрінеді. Содан да болар, бала «ауылға жетсем, енді қайтіп ешқайда кетпеймін», – деп бекінген (Омарова, 2022: 43). Өйткені, қазіргі өмірі адамның қадір-құрметі жоқ кеңістікте, қалада өтіп жатыр. Ондай жерде уақыт та өтпейді. Жалпы, жазушы шығармаларында қала мен ауыл үнемі қарсы қойылады. Мысалы, «Мысық» әңгімесінде: «Бір нәрсе бүлінбей тұрғанда, өзіңнен де, өмірден де жиіркеніп безіп кетпей тұрғанда ауылға жетіп алу керек», – дейтіні бар (Омарова, 2022: 46). «Ақша іздеген бала» әңгімесіндегі бала да ауылға асығады. Аталмыш шағын әңгімеде жазушы қазіргі қазақ қоғамының үлкен мәселелерін қаузай білген. Жазушы не айтқысы келген деген заңды сұрақ туындайды.

Нарықтық қоғамда адамдардың бәрі осы баланың күйін кешіп, ақша іздеп жүр. Бірақ бала ақша тапса, әпкесіне хабарласады. «Ақша іздеген бала» әңгімесіндегі көтерілген проблеманы біз «Кемпір», «Менің ауылым» шығармаларынан да кезіктіреміз. Тек ондағы ересектер бала сияқты емес, туыс-жақындарынан, тіпті туған анасынан да қол үзген. «Менің ауылымда» бес баласы бола тұра ауылда жалғыз қалған анаға, «Кемпірде» жалғыздықтың тақсіретін тартқан қарияға кезігеміз. Ал оның пәтерін жалға алып тұратын келіншек қуыршақты бала етіп алған. Осылайша, жазушы оқырманды қоғамдағы әлеуметтік қатынастар жүйесінің бұзылуынан пайда болған күрделі мәселелердің астарына үңілуге үндейді.

М.Омарованың көркемдік деңгейі жоғары әңгімелерінің бірі – «Күйші». Жазушы бұл шығармасын ұстазы, қаламгер, күйші Таласбек Әсемқұловқа арнайды. Аталмыш туындыны қазіргі қазақ прозасындағы бітімі бөлек шығармалардың қатарына қосуға болады. Өйткені, әңгімеде қалыптан тыс дүние аз емес. Постмодернистік сарындар айқын аңғарылып тұрады. Шығарма тұтасымен белгісіздікке құрылған. Тек адасып жүрген кейіпкер тұлғасы ғана бар. Уақыт та, кеңістік те белгісіз: «...Таң атып келе ме, жоқ әлде кеш батып бара ма, айыра алмады», – деп басталады әңгіме (Омарова, 2022: 6). Сонымен қатар, шығарма кейіпкерінің жынысы, жасы, ұлты – бәрі белгісіз. Осындай белгісіз элементтердің өзі шығармада өзгеше динамика туғызған. Бірақ ол динамика сюжеттік динамика емес, ойдың динамикасы, ойдың драматизмі. Автор оның бәрін кейіпкердің санасында үздіксіз жүріп жатқан процестермен беруге тырысады.

Бір ерекшелігі, кейіпкер өзін тануға ұмтылған сайын айнала болмыстағы белгісіздік атаулы сейіле бастайды. Кейіпкердің мазасы қашып, жаны жай таппай қиналады. Бір мезетте өзінің қасында адамдар болғанын есіне түсіреді. Бірақ қазір оның бірі де жоқ. Кейіпкер өз атасы күйші болғанын білгенде ғана еңсесін тіктей бастайды. Бір мезетте оның өзі де күйші болғаны есіне түсті. Бірақ домбырасы жоқ. Қайда қалғанын білмейді. Ол әурешілікпен жүріп бір жыраның басына барып отырады, өзінің кім болғанын, қайдан келгенін, қайда бара жатқанын ойлап бас қатырады. Содан кейін ғана өзінің есім-сойын, кім екенін түсінеді. Есімі есіне түскенде ғана домбыра пайда болады. Қазақшалап малдас құрып еді, әуен құйыла кетті. Бір сәт бұрын кім екені белгісіз біреу осындай күрделі «ақыл-ой тәжірибесінен» өткеннен кейін ғана қазақ боп шықты. Демек, ол – өзін жоғалта жаздаған жан. Кейін өз-өзіне үңілген, үңілген сайын өшкені жанған. Алайда, мұндай батыл қадамға ешкім бармайды. Кейіпкердің тіршілікті ғана ойлайтын жалпы жұртшылықтан қашқақтап жүретіні содан болса керек.

Жазушы алдымен өзінді таны, содан кейін ғана бұлдыр да белгісіз әлем ашылады деген ой айтады. Бірақ өз-өзіне үңілу дейтін аса ауыр да азапты жолдан өту керек. Ондай адамдар аз десек, аздың бірі – Т.Әсемқұлов. Жазушы осы әңгімесінде бір кейіпкердің тұлғасы арқылы тұтас қазақ халқының қазіргі беталысын көркем тілмен кестелеген. Бір жағынан, бұл таланттардың өз деңгейінде құрмет көрмейтінінің сырын ашқандай болады. Өйткені, өзін танып жарытпаған қоғам өзінің үздіктерін де құрметтей қоймайды деген идея бар. Жазушының аталмыш әңгімесі Т.Шапайдың «Айна сарай» әңгімесімен сабақтас екенін байқады. Дегенмен, өзіндік ерекшеліктері

де аз емес. «Айна сарайда» өзін тануға қорқатын, өзге болу арқылы өзін алдарқатып жүрген кейіпкерді көрсек, «Күйшіде», керісінше, өзін тануға ұмтылған сайын жаны жай тапқан кейіпкерге кезігеміз.

4. Нәтижелер

Профессор А.Темірболат қазіргі қазақ әдебиетіндегі көркемдік үрдістер туралы айта келіп: «На первый план выходит личность с ее сложным и многогранным миром, противоречивыми отношениями с обществом. В произведениях писателей подвергаются анализу эстетические идеалы и ценности, ориентиры современной эпохи», – дейді (Темирболат, 2023: 26). Бұл үрдіс өз кезегінде жанрлардың трансформацияға ұшырауына, жаңа формалық ізденістердің жасалуына, шығарманың сюжеттік-композициялық құрылымының өзгеруіне алып келді. Көркем шығармашылықтағы басты категориялардың бірі образ десек, біздің зерттеу нысанымызға алынған М.Омарованың шығармаларындағы образдар жүйесі қазіргі қазақ қоғамының шым-шытырық қабаттарын аршып ашып, қоғамдағы адамдардың ішкі әлеміне тереңірек бойлауға мүмкіндік береді.

М.Омарованың кейіпкерлер жүйесі күрделі. Жазушының кейіпкерлерінің ішінде ит пен мысық та, елес пен әруақ та, бауырын аямайтын қатыгез бала да, баладан жерінген ана да, ұрпағынан күдер үзген қарт та бар. Тіпті кейбір кейіпкерлері психикалық ауруға шалдыққан. Кейбір кейіпкерлері оқырманға етене таныс болса, кейбіреулері жат көрінеді. Тіпті кейде оқырман осындай да бола ма екен деп шошынып отырады. Жазушы қоғамда көп кезіге бермейтін образдарды көркем өнерде көрсете білген. Ә.Бөпежанова жазушының тырнақалды жинағына жазған алғы сөзінде оның кейіпкерлері жөнінде де пікір айтқан болатын: «Кейіпкерлерінің әлеуметтік кодтары беймәлім, оларда уақыттық белгілер де мүлдем жоқ деуге болады, автор үшін ол маңызды емес. Ол үшін мүмкін маңыздысы – мына өмірдегі дисгармония. Шығармаларындағы ең басты лейтмотив – кейіпкерлерінің адамдар арасындағы жалғыздығы, өмірлеріндегі жайсыздық, бір-бірінен жан жылуын таппауы – қысқасы дегумандалған қоғамның кескін-келбеті» (Омарова, 2009: 3). Біздіңше, сыншы айтып отырған дегумандалған қоғамда осындай күрделі кейіпкерлер жүйесі алға шығады. М.Омарованың әңгімелеріндегі рухани-мәдени бірегейлігін жоғалтқан, жалғыздық дертіне шалдығып, өмірден мән таппаған кейіпкерлер осының айғағы болса керек. Жазушы шығармаларында алуан түрлі кейіпкерлер кездеседі. Г.Орда және басқа ғалымдар қазақ әдебиетіндегі әйел бейнесіне қатысты зерттеуінде қазіргі әдебиеттегі кейіпкерлердің мейлінше шынайы көрінетінін айтады (Орда және басқалар, 2021: 667). Осы пікірді, біздіңше, Мәдина Омарованың әңгімелеріне қатысты қолдануға да болады.

М.Омарованың шығармашылығы туралы сөз қозғағанда айтпай кетуге болмайтын бір нәрсе – оның қысқа жазатындығы. Әдетте, оның әңгімелері бір-екі бет болып келеді. «Суретші», «Кім өлді екен?», «Сұлулық» сынды әңгімелері жарты беттен аспайды. Ол мейлінше жай сөйлемдермен жазуға тырысады, атаулы сөйлемдерді жиі қолданады. Кең құлашты баяндауларды да, көркем де кестелі суреттеулерді де кезіктіре алмайсыз. Жазушы үшін сөздің сыртқы сымбатынан гөрі ішкі қуаты маңызды. Ол тілдің бар байлығын көрсетуді мақсұт тұтпайды, керісінше тілдің

прагматикалық сипатына баса назар аударады. Дегенмен, біз жазушының тілі жұтаң деп айта алмаймыз. Ол күрделі құрмалас сөйлемдерді көп қолданбай-ақ тілдің құнарын көрсете біледі. Осы принцип шығармаларының мейлінше шынайы шығуына әсер еткен. Қаламгердің өзі де бір сұхбатында мұның себебін былай деп түсіндіреді: «Мен үшін бастысы – оқырман, көрермен. Олардың алтын уақытын бос сөзбен, түкке тұрмайтын баяндаулармен алмауға тырысамын. Қызықты, нақты жазу – мақсат. Ақпаратты жеткізу, рухани азық беру – мақсат» (Омарова, 2017). Бұдан біз жазушының саналы түрде этюдтік прозаға баратынын, қарасөзбен нәзік лирикалық иірімдер жасайтынын байқаймыз.

5 Қорытынды

Қазақ қоғамындағы ірі тарихи-саяси оқиғалар өз кезегінде қазіргі қазақ прозасының күрделі көркемдік трансформацияларға ұшырауына түрткі болды. Жаңа мазмұн жаңа формалар туғызды. Әдебиетке жаңа тұрпатты кейіпкер тұлғасы келді. Сюжеттік-композициялық, тақырыптық-идеялық, жанрлық-стильдік тұрғыдан жаңа сипатты туындылар жазылды.

Соңғы ширек ғасырда шығармаларының жаңашылдығымен, қоғам бейнесін боямасыз берудегі ізденістерімен даралана көрінген жазушылардың бірі М.Омарова дер едік. Жазушының шығармалары тәуелсіздік тұсындағы қазақ қоғамының көркем портреті іспетті. Ол – айнала болмыстағы құпия құбылыстар туралы және қоғамның рухани-мәдени жұтаңдануы жөнінде жиі жазатын жазушы. Мысалы, «Жол үстінде», «Жұмбақ», «Жартас басында», «Күзгі бір кеште», «Кім өлді екен?», «Үй», «Бір сыр бар...», «Құдайы тамақ», «Ауылда», «Қыста» сынды әңгімелерінде мистикалық-готикалық сарында айқын көрінеді. «Жол үстінде» әңгімесінде готикалық прозаға тән мынадай белгілер байқалады: оқиғаның түнгі уақытта өрбуі, қараңғылықтың иісі сезілуі, жол серігінің жұмбақ жан екендігі, жігіттің өмірде жоқ әруақ-елес екендігі т.б. Сонымен қатар, басқа шығармаларында елсіздегі жол, қала сыртындағы көпірдің маңайы, жартас, қабір сынды кеңістік түрлері алынады. Мұндай элементтер шығарманың эстетикалық әсерін арттырып тұрады.

Жазушының шығармаларында қоғамдағы үйлесімнің бұзылуы мәселесі күрделі кейіпкерлер жүйесі арқылы ашылады. Оның кейіпкерлерінің көбі дәстүрлі әдебиеттегі кейіпкерлерге ұқсамайды: елес, әруақ, психикалық ауытқуы бар адамдар т.б. Жазушы діни мотивтер мен фольклорлық символдарды өзінше жаңғырта отырып қоғамдағы көкейкесті мәселелерге оқырманның назарын аудартады. Сонымен қатар, М.Омарованың әңгімелерінде ерікті-еріксіз қоғамнан аласталып, өмірдің мәнінен айырылған кейіпкерлер аз емес. «Ақша іздеген бала», «Күйші», «Кемпір», «Менің ауылым» т.б. сынды әңгімелерінде осындай кейіпкерлер кездеседі. Олар – жалғыздыққа тап болған, қоғамдық қатынастар жүйесінен шет қалған адамдар. Ондай кейіпкерлердің болмысы күрделі әрі көпқырлы қоғамдағы құндылықтар қақтығысының аясында ашылады.

М.Омарованың шығармаларының тағы бір ерекшелігі – қысқалығында. Біз оның шығармашылығынан этюдтік прозаның үздік үлгілерін көреміз. «Ана ғұмыр» атты романы 20 беттей ғана, ал ««Суретші», «Кім өлді екен?», «Сұлулық» сынды әңгімелері жарты беттен аспайды. Әдетте, жазушының әңгімелері 1-2 бет боп келеді.

Ол оқырманның жүрегін қозғау үшін қазақ тілінің бар байлығын сарқа пайдалануды көздемейді, жазушы тілдің прагматикалық сипатына баса мән береді. Содан да болар, аз сөзбен көп ой айтуға тырысады. Десе де, біз жазушының тілі жұтаң деп айта алмаймыз. Қайта драматизм элементтері басым. Сонымен қатар, жазушының тілінде нәзік лирикалық иірімдер жиі көрініс тапқан.

Әдебиеттер:

1. Gulzhakhan Orda, Zhansulu Sarsenbayeva, Bibigul Sultanova, Nurmukhamed Abilkhayirov, Kulsun Abdrakhmanova. Artistic transformation of the female image in kazakh literature // Author, P. (2021). Mankind Quarterly, 61(3)16. – pp. 653-668. <https://doi.org/10.46469/mq.2021.61.3.16>. – Q3, – 58, ISSN 00252344).
2. Әбдіғұлов Р. Жаңа прозаның біздегі белгілері. «Қазақ әдебиеті», 1 ақпан, 2013 жыл. №5 (3325).
3. Әсемқұлов Т. Қазіргі қазақ прозасының бағыт-бағдары // Таң-Шолпан. – 2004. – №5.
4. Бөпежанова Ә. Қазақ прозасындағы жаңа сөз / Омарова М. Ана ғұмыр. Проза. – Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2009. – 128 б.
5. Қазіргі қазақ драматургиясындағы инновациялық ізденістер (1991–2016 жж.): Ұжымдық монография. – Алматы: «Print express», 2020. – 330 б.
6. Қазақ прозасындағы мистика (ұжымдық монография) / жауапты редактор – Г.Р. Сәулембек – Алматы: ЖШС «Литера-М», 2022. – 296 б.
7. Қасқабасов С. Әдебиет пен фольклордың байланысы туралы / Қазіргі әдебиет және фольклор. Алматы: Арда, 2009. – 480 б.
8. Нұрғазы А. Қараңғыдағы мәтін. Жазушы Мәдина Омарова шығармаларындағы алғадайлық ерекшелік / Омарова М. Аңаір түні: проза. – Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2012. – 320 бет.
9. Омарова М. «Ахикодан» тарихты іздеудің қажеті жоқ // «Айқын» газеті, 2 қараша, 2016 жыл. №164 (3040). Әңгімелескен – Гүлзина Бектас.
10. Омарова М. Мен оқырмандармен кездеспеймін // «АБАІ TV» арнасы, «Зинһар» бағдарламасы. 30 шілде, 2022 жыл. <https://abaitv.kz/kz/videos/2735>
11. Омарова М. Жазушының мінезі де, психологиялық портреті де – стилі // «Әдебиет порталы», 13 мамыр, 2019 жыл. https://adebiportal.kz/kz/news/view/madina-omarova-zazusynyn-minezi-de-psixologiialyq-portreti-de-stili__21730
12. Омарова М. Менің қаһарман шөберем. – Алматы: «Жалын баспасы». 2022. – 576 бет.
13. Омарова М. Ана ғұмыр. Проза. – Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2009. – 128 б.
14. Омарова М. Прозаға оралатыныма сенемін. Жазушы, драматург Мәдина Омаровамен сұхбат. / «Өнер порталы», 16 мамыр, 2017 жыл. <https://www.oner.kz/theatre/view/4728-madina-omarova-prozaga-oralatynuma-senemin>
15. Саршаев Н. Оқырман ойымен «ойнаған» жазушы. Мәдина Омарованың шығармашылығы хақында. «Әдебиет порталы», 14 маусым, 2017 жыл. https://adebiportal.kz/kz/news/view/oqyrman-oiymen-oynagan-zazusy__18935
16. Темирболат, А. Особенности развития казахской прозы в период независимости. «Keruen», 78(1) 2023. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.1-02>
17. Худайбергенов Н. Қазіргі қазақ прозасындағы жалпыадамдық құндылықтар (1991–2016 жж.). Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Алматы, 2020. 163 б.

References:

1. Abdigulov R. (2013). Signs of new prose in us. 'Qazaq adebiyeti', February 1, 2013. #5 (3325) (in Kaz).
2. Asemqulov T. (2004). Directions of modern Kazakh prose // 'Tan-Sholpan'. – 2004. – #55. (in Kaz).
3. Gulzhakhan Orda, Zhansulu Sarsenbayeva, Bibigul Sultanova, Nurmukhamed Abilkhayirov, Kulsun Abdrakhmanova. (2021). Artistic transformation of the female image in kazakh literature // Mankind Quarterly, 61(3)16. – pp. 653-668. <https://doi.org/10.46469/mq.2021.61.3.16>. – Q3, – 58-precentile, ISSN 00252344).
4. Bopezhanova A. (2009). A new word in Kazakh prose / Omarova M. Ana gumyr. Prose. – Almaty: 'Zhalyn Baspasy' LLP. – 128 p. (in Kaz).

5. Innovative research in contemporary Kazakh drama (1991–2016): Collective monograph. - Almaty: 'Print express', 2020. – 330 p. (in Kaz).
6. Kaskabasov S. (2009). About the connection between literature and folklore / Modern literature and folklore. Almaty: Arda, 2009. – 480 p. (in Kaz).
7. Mysticism in Kazakh prose (collective monograph) / executive editor - G.R. Saulembek - Almaty: 'Litera-M' LLP, 2022. – 296 pages. (in Kaz).
8. Nurgazy A. (2012). Text in the dark. An unusual feature in the works of the writer Madina Omarova / Omarova M. Qadir tuni: prose. – Almaty: 'Zhalyn Baspasy' LLP. – 320 p. (in Kaz).
9. Omarova M. (2016). There is no need to look for history from 'Ahiko' // 'Aiqrn' newspaper, November 2, 2016. Interviewer – Gulzina Bektas. (in Kaz).
10. Omarova M. (2022). I do not meet readers // ABAI TV channel, 'Zinhar' program. July 30, 2022. <https://abaitv.kz/kz/videos/2735> (in Kaz).
11. Omarova M. (2022). My hero great-grandson. – Almaty: 'Zhalyn baspa uii'. – 576 p. (in Kaz).
12. Omarova M. (2019). Both character and psychological portrait of the writer – style // 'Adebiet portaly', May 13, 2019. https://adebiportal.kz/kz/news/view/madina-omarova-zazusynyn-minezi-de-psixologialyq-portreti-de-stili__21730 (in Kaz).
13. Omarova M. (2017). I believe that I will return to prose. Interview with writer, playwright Madina Omarova. / 'Oner Portaly', May 16, 2017. <https://www.oner.kz/theatre/view/4728-madina-omarova-prozaga-oralatynyma-senemin> (in Kaz).
14. Omarova M. (2009). Ana gumyr. Prose. - Almaty: 'Zhalyn Baspasy' LLP, 2009. – 128 p. (in Kaz).
15. Sarshaev N. (2017). A writer who 'played' with the reader's mind. About Madina Omarova's creativity. 'Adebiet portaly', June 14, 2017. https://adebiportal.kz/kz/news/view/oqyrman-oiymen-oinagan-zazusy__18935 (in Kaz).
16. Temirbolat, A. (2023). Features of the development of Kazakh prose in the period of independence. The Scientific Journal of «Keruen», 78 (1). <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.1-02> (in Rus).
17. Khudaibergenov N. (2020). Universal human values in modern Kazakh prose (1991-2016). Dissertation prepared for the degree of Doctor of Philosophy (PhD). Almaty, 2020. – 163 p. (in Kaz).